

Τετάρτη
- (εργαστήριο)

Οικονομικές ανισορροπίες και πολιτική σταθεροποίησης.
Οι εμπειρίες των ευρωπαϊκών χωρών. 11

του Κώστα Σημίτη

Όταν το τέλος του 1973 οι επιπτώσεις της πρώτης πετρελαιοκή κρίσης ήταν ήδη φανερές δεν είχε ακόμη διαμορφωθεί στις Ευρωπαϊκές χώρες μια κυρίαρχη αντίληψη για τα χαρακτηριστικά της κρίσης και τον τρόπο αντιμετώπισής της. Οι κυβερνήσεις πειραματίστηκαν με τα γνωστά μέσα μακροοικονομικής πολιτικής για να ελέγξουν τις συνέπειες της δραματικής αύξησης των τιμών πετρελαίου. Οι συνέπειες αυτές ήταν ο επιταχυνόμενος πληθωρισμός, η πτώση της εσωτερικής ζήτησης λόγω της μεταφοράς ενός σημαντικού ποσού κεφαλαίων προς τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες, ο κίνδυνος μαζικής ανεργίας και η στασιμότητα στην αύξηση του εγχώριου προϊόντος. Πέντε χρόνια μετά, το Φθινόπωρο του 1978, όταν η επανάσταση στο Ιράν προκάλεσε και πάλι νέα σημαντική αύξηση των τιμών του πετρελαίου, ^{οι} απόψεις για τον τρόπο που αντιμετωπίζεται μία τέτοια κρίση δεν ήταν πιά ασαφείς. Οι κατευθύνσεις της σταθεροποιητικής πολιτικής είχαν διαμορφωθεί. Τα συμπεράσματα των συζητήσεων συνόψισε ο F. SCHARPF συγκρίνοντας την πολιτική σταθεροποίησης των σοσιαλιστικών κομμάτων στην Αυστρία, στη ^{Γερμανία} Σουηδία, στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ομοσπονδιακή Γερμανία ^{Γερμανία} ήταν στην κυβέρνηση (F. SCHARPF, SOCIAL-DEMOKRATISCHE KRISENPOLITIK IN EUROPA, 1987). Θα παρουσιάσω και θα σχολιάσω μερικές από τις θέσεις του.

Η πρώτη πετρελαιοκή κρίση έθεσε στις ευρωπαϊκές χώρες ένα πρωτόγνωρο δίλημμα. Σύμφωνα με την καθιερωμένη τότε άποψη θα έπρεπε να καταπολεμηθεί ^η ανεργία με επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, ή ο πληθωρισμός με περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική αλλά όχι και τα δύο φαινόμενα ταυτόχρονα. Η ταυτόχρονη καταπολέμηση και των δύο φαινομένων δεν εθεωρείτο δυνατή. Εάν το κράτος επιδίωκε να κρατήσει την απασχόληση σε υψηλά επίπεδα με επεκτατική πολιτική θα επιτάχυνε τον πληθωρισμό και θα δημιουργούσε μονιμότερες πληθωριστικές προσδοκίες. Αν πάλι απεφάσιζε να δώσει προτεραιότητα στην καταπολέμηση του πληθωρισμού θα έπρεπε να να περιορίσει ακόμη περισσότερο την ήδη περιορισμένη ζήτηση ώστε να εξαναγκάσει τις επιχειρήσεις να συγκρατήσουν τις τιμές. Η περιοριστική αυτή πολιτική θα οδηγούσε σε μείωση της παραγωγής και των επενδύσεων άρα και της απασχόλησης. Η ανεργία θα εξελισσόταν έτσι σε μόνιμο φαινόμενο, το οποίο δεν θα μπορούσε να ξεπεραστεί αργότερα με γρήγορη επέκταση της ζήτησης.

Το δίλημμα αυτό αντιμετωπίστηκε από τις διάφορες χώρες ανάλογα με τις πολιτικές προτεραιότητες των κυβερνήσεών τους, τους θεσμούς που διέθεταν, τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες.

— Σημαντικοί παράγοντες που επηρέασαν την διαμορφωση της πολιτικής υπήρξαν μεταξύ άλλων τα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών, ο τρόπος οργάνωσης των συνδικάτων και η διαδικασία των συλλογικών διαπραγματεύσεων, η αυτονομία της κεντρικής τράπεζας και η ύπαρξη μιάς οργανωμένης αγοράς εργασίας. Μεταξύ των τεσσάρων χωρών που προαναφέρθηκαν η Αυστρία επέτυχε ως προς τους στόχους της αύξησης του εθνικού προϊόντος, της μείωσης του πληθωρισμού και του περιορισμού της ανεργίας τα καλύτερα αποτελέσματα. Η Μεγάλη Βρετανία υπήρξε η λιγότερο επιτυχής. Η Σουηδία διατήρησε υψηλό ποσοστό απασχόλησης με υψηλά όμως ρυθμό πληθωρισμού. Η Ομοσπονδιακή Γερμανία μείωσε περισσότερο από τις άλλες χώρες τον ρυθμό του πληθωρισμού αύξησε όμως την ανεργία.

Το συμπέρασμα από τις εμπειρίες των τεσσάρων αυτών χωρών κατά τον SCHARPF συνοψίζεται στο εξής. Η συγκράτηση της ανεργίας με ταυτόχρονο έλεγχο του πληθωρισμού μπορεί να επιτευχθεί εφ'όσον συνδυασθεί μια επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική με εισοδηματική πολιτική που δεν τροφοδοτεί τον πληθωρισμό. Τα συνδικάτα πρέπει λοιπόν να αποδεχτούν πολιτική μισθών που δεν οδηγεί σε σπειροειδή αύξηση αμοιβών και τιμών ώστε η κυβέρνηση να μπορεί να επεκτείνει τη ζήτηση και έτσι να αποφύγει τη μείωση της ανεργίας. Τούτο βέβαια προϋποθέτει ισοζύγιο πληρωμών που δεν παρουσιάζει σοβαρά ελλείμματα. Η απάντηση στο δίλημμα πως καταπολεμάται ταυτόχρονα ανεργία και πληθωρισμός, μπορεί να δοθεί με εισοδηματική πολιτική, η οποία συγκρατεί την αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κάτω από το επίπεδο του πληθωρισμού, και ταυτόχρονη επέκταση της ζήτησης με τη βοήθεια της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.

Η άποψη αυτή, όπως διατυπώνεται από τον SCHARPF, δεν ανταποκρίνεται στις εμπειρίες των χωρών του ΟΟΣΑ μετά το 1981. Σήμερα η κρατούσα άποψη δέχεται ότι πέρα από την αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική απαιτείται και περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, εφ'όσον επιδιώκεται η αποτελεσματική αντιμετώπιση των μακροοικονομικών νισοορροσιών. Η λύση που ακολουθήθηκε στην Αυστρία εξασφαλίζει μόνον, αλλά μόνο πρόσκαιρα, ικανοποιητικά αποτελέσματα. Συμβάλλει όπως παρατηρήθηκε στην ίδια την Αυστρία, στη διατήρηση μη ανταγωνιστικών βιομηχανιών. Η συνέπειά της είναι: προβληματικές επιχειρήσεις και μείωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Η απασχόληση κρατείται με τεχνητά μέσα και το πρόβλημα της ανεργίας συγκαλύπτεται. Γι'αυτό τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ιταλία οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις μαζί με την αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική χρησιμοποίησαν και περιοριστική νομισματική και ~~δημοσιονομική~~ πολιτική. Τα αποτελέσματα ήταν θετικά.

Το μέτρο που τα επιβληθούν περιορισμοί στις κρατικές δαπάνες και στις πιστώσεις δεν μπορεί να είναι ομοιόμορφο. Εξαρτάται από τα ειδικά χαρακτηριστικά της οικονομίας ^{ειδίως} από τα περιθώρια που αφήνει το εξωτερικό ισοζύγιο, το ~~εξωτερικό~~ του πληθωρισμού, το διαθέσιμο παραγωγικό δυναμικό και το υπάρχον ύψος του δημοσίου χρέους. Για παράδειγμα, η ευχέρεια κινήσεων είναι πολύ μικρότερη σε μία χώρα όπως η Ελλάδα, όπου το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών είναι ψηλό, απ'ότι είναι σε μία χώρα με πλεόνασμα.

Το κλειδί της επιτυχίας για την αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών έγκειται: α) στο συντονισμό της δημοσιονομικής, νομισματικής, συναλλαγματικής και εισοδηματικής πολιτικής, β) σε μία αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική και γ) στην εφαρμογή της επιλεγείσης πολιτικής με συνέπεια και συνέχεια.

Ο συντονισμός των μέσων πολιτικής είναι αναγκαίος ώστε η εφαρμογή του ενός μέσου να μην αναιρεί ή ενισχύει σε ανεπιθύμητο βαθμό την χρήση των υπολοίπων. Για παράδειγμα σε πολλές χώρες η Κεντρική Τράπεζα εφάρμοσε περιοριστική νομισματική πολιτική αλλά οι κυβερνήσεις επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Το αποτέλεσμα ήταν υψηλά επιτόκια, αναπροσαρμογές των νομισματικών ισοτιμιών, γρήγορη αύξηση του δημοσίου χρέους και ~~αδυναμία~~ λειτουργίες στην κατανομή των πόρων. Στη Μεγάλη Βρετανία η επιθετική εισοδηματική πολιτική των συνδικάτων σε συνδυασμό με τη χαλαρή χαλαρή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική το τέλος του 1978 οδήγησε την οικονομική πολιτική της εργατικής κυβέρνησης σε μερική αποτυχία.

Η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική αποδείχτηκε ιδιαίτερα αποτελεσματικό μέσο καταπολέμησης του στασιμοπληθωρισμού και της αυξανόμενης ανεργίας. Σε σχέση με τα άλλα μέσα πολιτικής παρουσιάζει το μοναδικό προτέρημα να αμβλύνει ταυτόχρονα την εσωτερική ζήτηση και να περιορίζει την επίπτωση της αύξησης του κόστους εργασίας στο κόστος των επιχειρήσεων. Συντελεί έτσι στον περιορισμό του πληθωρισμού, στην ενίσχυση της συσσώρευσης κεφαλαίου και των επενδύσεων και έτσι στην ^{αύξηση} ~~εξασφάλιση~~ της απασχόλησης. Συντελεί επίσης στον περιορισμό των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών που οφείλονται σε πολύ υψηλή ζήτηση. Είναι τέλος επίσης αποτελεσματική έναντι του πληθωρισμού που προέρχεται από αυξημένη ζήτηση.

ή και σε αιώρειο ανταγωνιστικότητα

Τόσο ο συντονισμός των διαφόρων μέσων πολιτικής όσο και η εφαρμογή μιάς αντιπληθωριστικής εισοδηματικής πολιτικής προϋποθέτουν κατάλληλους θεσμούς, οι οποίοι επιτρέπουν την εκπόνηση και εφαρμογή ενιαίας πολιτικής.

Ως προς το νομισματικό τομέα προϋποθέτουν ότι η Κεντρική Τράπεζα θα εντάσσεται στο πλαίσιο και θα ακολουθεί τις τις προτεραιότητες της πολιτικής της κυβέρνησης. Τέτοια ^{ύποχρεωση} απορρέει σε πολλές χώρες είτε από νομικές διατάξεις είτε από την πρακτική. Παράδειγμα αντίθετης ρύθμισης αποτελεί η Ομοσπονδιακή Γερμανία. Η Κεντρική Τράπεζα εκεί είναι αυτόνομη και έχει τη δυνατότητα να εφαρμόζει δική της πολιτική.

Ως προς το δημοσιονομικό τομέα προϋποθέτουν ότι η κυβέρνηση είναι σε θέση να ρυθμίζει με ευελιξία τόσο το ύψος των εισπράξεων όσο και το ύψος των δαπανών. Τούτο δεν συμβαίνει, όταν οι δημοσιονομικές δαπάνες κατανέμονται έκ των προτέρων σε καθορισμένο ποσοστό ανάμεσα σε διάφορους δημοσίου φορείς (π.χ. τοπική αυτοδιοίκηση, περιφέρειες) ή δραστηριότητες (π.χ. άμυνα) ή οι εισπράξεις εξαρτώνται από τη σύμπραξη διαφόρων φορέων (π.χ. των κρατιδίων ή της τοπικής αυτοδιοίκησης στην περίπτωση της Ομοσπονδιακής Γερμανίας).

Όσον αφορά τις εργασιακές σχέσεις η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική προϋποθέτει την ύπαρξη ισχυρών συνδικάτων ~~που είναι σε~~ που είναι σε θέση τόσο να εκτιμήσουν τις μακροοικονομικές επιπτώσεις της στάσης τους όσο και να έχουν την πολιτική δύναμη να πείσουν τα μέλη τους για την αναγκαιότητα της πολιτικής. Μικρές συνδικαλιστικές οργανώσεις, περιορισμένες σε ειδικούς χώρους, που βρίσκονται μεταξύ τους σε μόνιμο ανταγωνισμό κλιμακώνοντας τις απαιτήσεις, ελάχιστα μπορούν να συμβάλλουν σε μία αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική. Αρνητική συνήθως είναι και η στάση συνδικαλιστικών οργανώσεων που αποτελούν απλές προεκτάσεις κομμάτων. Χρειάζονται λοιπόν λίγες στον αριθμό και μεγάλες συνδικαλιστικές οργανώσεις που καλύπτουν περισσότερους κλάδους εργαζομένων και διαπραγματεύονται τους τους μισθούς σε κεντρικές συλλογικές διαπραγματεύσεις.

Προυπόθεση για την επιτυχία αντιπληθωριστικής εισοδηματικής πολιτικής είναι ο συστηματικός διάλογος με τα συνδικάτα. Ο διάλογος αυτός είναι σκόπιμο να πραγματοποιείται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συζητήσεων ώστε η οικονομική πολιτική να στηρίζεται σε μία ευρύτερη κοινωνική συναίνεση. Τούτο επιβάλλεται ιδίως αφ'ότου οι παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες έχουν αυξήσει την αβεβαιότητα των εξελίξεων και την αδυναμία προβλέψεων. ~~Η συνδικαλιστική οργάνωση μπορούσε παλαιότερα να περιορίσει τις άμεσες απαιτήσεις της γιατί η σταθερότητα των εξελίξεων της επέτρεπε να αναβάλλει αιτήματα για υπολογίσιμο χρονικό διάστημα. Σήμερα δεν είναι εύκολα προβλεπτός ο χρόνος της ευνοϊκής συγκυρίας κατά την οποία θα ικανοποιηθεί ένα αίτημα.~~

Λόγω της ~~υποτίμησης~~ ή ανατίμησης του εθνικού νομίσματος, για παράδειγμα, μπορούν να ενταθούν αιφνιδιαστικά οι πληθωριστικές πιέσεις και η ανεργία επιβάλλοντας νέα συγκράτηση των εισοδηματικών απαιτήσεων. Τα συνδικάτα θέλουν ~~γρήγορα~~ ^{στητό} συνήθως να εκμεταλλευθούν τη συγκυρία και την άμεση ικανοποίηση των απαιτήσεών τους. Θα ακολουθήσουν μία άλλη στάση μόνο όταν η δράση όλων ~~των~~ ^{των} συμμετεχόντων στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής (κράτους, υπολοίπων συνδικάτων, εργοδοτών) συντονιστεί στα πλαίσια μιάς κοινής στρατηγικής και γίνει απτή και η ~~δικιά τους~~ προσφορά ^{όλου} στη σταθεροποίηση.

Σημαντική για τη διατήρηση της απασχόλησης είναι και μία ενεργητική πολιτική για την ανάπτυξη της αγοράς εργασίας με επιμόρφωση και εξειδίκευση των εργαζομένων, διευκόλυνση της αναζήτησης εργασίας, καθιέρωση ρυθμίσεων που επιτρέπουν ελαστικά ωράρια και μερική απασχόληση. Η Σουηδία, η οποία δαπανούσε το 1978 το 2,4% του ΑΕΠ για μέτρα κατά της ανεργίας υπολογίζεται ότι αύξησε χάρη σ' αυτά κατά 3,9% του ενεργού πληθυσμού τους εργαζομένους. Σημαντική ήταν και η προσπάθεια της Σουηδίας στον τομέα της απασχόλησης των γυναικών. Χάρη ιδίως στη μερική απασχόληση αύξησε παρ' όλη τη κρίση το ποσοστό των εργαζομένων γυναικών ηλικίας 35-54 ετών από 71,3% σε 82,5%.

Οι επενδύσεις είναι αποφασιστικός παράγοντας τόσο για την καταπολέμηση της ανεργίας όσο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του ισοζυγίου πληρωμών. Οι επενδύσεις εξαρτώνται κατά κύριο λόγο από το περιθώριο κερδών και από τη σταθερότητα της οικονομικής πορείας, δηλαδή τη συνέπεια, συνέχεια και αξιοπιστία της. Οι χώρες, όπως η Ομοσπονδιακή Γερμανία και η Αυστρία, όπου ^{κοινωνική} υπήρχε βεβαιότητα για τις μελλοντικές εξελίξεις και περιορισμένη αντιπαράθεση επέτυχαν ρυθμό επενδύσεων υψηλότερο του μέσου όρου των χωρών του ΟΟΣΑ.

Η αντιμετώπιση των μακροοικονομικών ανισορροπιών απαιτεί τέλος διαρθρωτικές αλλαγές. Στο σημείο αυτό αποδόθηκε ιδιαίτερη σημασία μετά τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση. Μονοπωλιακές καταστάσεις, ισχυρός προστατευτισμός, ξεπερασμένοι θεσμοί, κρατικές παρεμβάσεις, ενισχύσεις και επιδοτήσεις σε μη ανταγωνιστικές επιχειρήσεις μπορούν να προκαλέσουν στρεβλώσεις που συντηρούν τις ανισορροπίες. Παράδειγμα οι ρυθμίσεις που συμβάλουν στην παραοικονομία.

Η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική έχει ως αποτέλεσμα την ανακατανομή του εθνικού προϊόντος σε βάρος των εργαζομένων. Οι πραγματικές αυξήσεις παραμένουν μικρές σε σύγκριση με την αύξηση των επιχειρηματικών κερδών και έτσι η συνολική ~~συμμετοχή~~ συμμετοχή των εργαζομένων στο προϊόν μειώνεται. Η εξέλιξη αυτή εξισορροπείται από τη στιγμή που η πορεία της οικονομίας ^ρ επιτρέπει ουσιαστικές πραγματικές αυξήσεις μισθών και ημερομισθίων χωρίς να ανατρέπεται η ροπή προς επενδύσεις και η δημιουργία θέσεων εργασίας. Κρατικές επιχορηγήσεις και φορολογικές απαλλαγές μπορούν να συμβάλουν στη διατήρηση του αναγκαίου για επενδύσεις επιπέδου επιχειρηματικών κερδών με ταυτόχρονη αύξηση των πραγματικών μισθών.

Ρόλος ή
αόριση τη
ωαραγωγικότητας

Στη δεκαετία του 1960 είχαμε αντίθετα με τη δεκαετία του 1970 μία σταθερή αύξηση της συμμετοχής των εργαζομένων στο συνολικό προϊόν.

Η συνηθισμένη ένσταση απέναντι σε μία αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική είναι ότι τα συνδικάτα δεν μπορούν να συμβάλουν με τη στάση τους στην αύξηση του μεριδίου του κεφαλαίου κατά την ανακατανομή του εθνικού προϊόντος. Πρόκειται για ψευδοπρόβλημα. Πρώτη προτεραιότητα των εργαζομένων είναι η διατήρηση και η αύξηση της απασχόλησης. Η βελτίωση της θέσης μιάς μερίδας εργαζομένων δεν μπορεί και δεν πρέπει να ~~έχει~~ ως αποτέλεσμα της ανεργίας των υπολοίπων. Η αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική αποτελεί τη συμβολή των εργαζομένων προς το τμήμα τους, το οποίο υπό διαφορετικές συνθήκες θα έμενε χωρίς εργασία. Η άρνηση της αντιπληθωριστικής εισοδηματικής πολιτικής δεν εξασφαλίζει άλλωστε οπωσδήποτε την αύξηση των μισθών και των ημερομισθίων. Η κυβέρνηση μπορεί με δραστικά μέτρα στο στο δημοσιονομικό και νομισματικό τομέα να περιορίσει ή και να εκμηδενίσει τη δυνατότητα υποχώρησης των επιχειρήσεων στις εισοδηματικές πιέσεις. Στη Μ. Βρετανία η εργατική κυβέρνηση προσπάθησε από το 1974 με εναλλασσόμενη επιτυχία να επιτύχει μιά συνεννόηση με τα συνδικάτα για μιά κοινά αποδεκτή εισοδηματική πολιτική. Οι δυσκολίες των συνεννοήσεων αντικατοπτρίστηκαν στην περιορισμένη μόνο επιτυχία της αντιπληθωριστικής πολιτικής (μέσος ρυθμός πληθωρισμού 74-79 16,1% - ανεργία 5%). Η συντηρητική κυβέρνηση εγκατέλειψε τις συνεννοήσεις με τα συνδικάτα και άφησε ελεύθερες τις συλλογικές διαπραγματεύσεις περιορίζοντας ταυτόχρονα τη ρευστότητα. Η ανεργία αυξήθηκε ραγδαία τα επόμενα χρόνια (μέσος όρος 1979 - 1985 10,3%) ενώ ο πληθωρισμός μειώθηκε στο μισό περίπου. Τα συνδικάτα υποχρεώθηκαν έτσι βαθμιαία να προσαρμοστούν στην κυβερνητική πολιτική. Τα συνδικάτα έχουν λοιπόν βάσιμο πολιτικό λόγο για τη συνεργασία με μιά κυβέρνηση που επιδιώκει αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική. Το κόστος που θα καταβληθεί σε περίπτωση μιάς συντηρητικής μονεταριστικής πολιτικής είναι μεγαλύτερο από εκείνο που τους επιβαρύνει μιά αντιπληθωριστική εισοδηματική πολιτική.

Οι περιορισμοί των δυνατοτήτων των συνδικάτων ~~επιτάθηκαν~~ επιτάθηκαν και από τις διεθνείς εξελίξεις που επιταχύνθηκαν μετά τη δεύτερη πετρελαική κρίση. Η διεθνοποίηση των αγορών κεφαλαίου επιτρέπει σήμερα στους κεφαλαιούχους να επιζητούν ευκαιρίες κερδοφόρας τοποθέτησης των χρημάτων τους και έξω από από τη χώρα τους, ιδίως στις χρηματαγορές του εξωτερικού. Στις χρηματαγορές αυτές όμως έχει αυξηθεί ριζικά το επίπεδο των επιτοκίων. Τα πραγματικά επιτόκια για μακροπρόθεσμα δάνεια έφτασαν στις ΗΠΑ το 8,6% περίπου το φθινόπωρο του 1983. Τα επενδυτικά κεφάλαια λοιπόν θα τοποθετηθούν σε παραγωγικές επενδύσεις, που δημιουργούν θέσεις απασχόλησης μόνο εφ'όσον η απόδοσή τους υπερβαίνει το επιτόκιο που εξασφαλίζει η χρηματαγορά. Κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο. Απόδειξη η φυγή των ευρωπαϊκών κεφαλαίων προς τις ΗΠΑ.

Το αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης ήταν να ανακοπεί η τάση για αύξηση της συμμετοχής των εργαζομένων στο εγχώριο προϊόν. Οι εργαζόμενοι βρίσκονται υπό την πίεση αναγκαιοτήτων που δεν μπορούν στα πλαίσια του υφισταμένου κοινωνικού πλαισίου να ανατρέψουν. Πρέπει γι' αυτό τόσο τα σοσιαλιστικά κόμματα όσο και τα συνδικάτα να αναζητήσουν στόχους και μέσα που θα εξισορροπήσουν και θα ανατρέψουν την αυτή πορεία. Στόχους και μέσα που δεν θα εντάσσονται στη κλασική κατεύθυνση ~~διεκδικητικής~~ διεκδικητικής αντιπαράθεσης για το ύψος του εισοδήματος, αλλά θα οδηγήσουν σε συμμετοχή στο σχεδιασμό της ανάπτυξης όρα στη ~~διαδικασία~~ διαμόρφωσης της κοινωνίας και του κοινωνικού μισθού.-